

HUDUDLAR KESIMIDA IJTIMOY HIMOYAGA MUHTOJ AHOLI SONI: STATISTIK TAHLIL VA MAKROIJTIMOY BAHOLASH

J.K. Majidov

Ma'mun universiteti “Iqtisodiyot” kafedrası dotsenti v.b., PhD.

<https://doi.org/10.5281/zenodo.18812336>

Annotatsiya. Mazkur maqolada O'zbekiston Respublikasida hududlar kesimida ijtimoiy himoyaga muhtoj aholi sonining dinamikasi statistik ma'lumotlar asosida tahlil qilinadi. Tadqiqotda 2020–2024 yillar oralig'idagi rasmiy statistik ko'rsatkichlardan, xususan O'zbekiston Respublikasi Iqtisodiyot va moliya vazirligi huzuridagi Ijtimoiy himoya reyestri hamda O'zbekiston Respublikasi Milliy statistika qo'mitasi ma'lumotlaridan foydalanildi. Natijalar shuni ko'rsatadiki, hududlar o'rtasida ijtimoiy himoyaga muhtoj aholi ulushi sezilarli darajada farqlanadi va bu farqlar demografik omillar, bandlik darajasi hamda hududiy iqtisodiy rivojlanish ko'rsatkichlari bilan bevosita bog'liqdir. Tadqiqot natijalari hududiy ijtimoiy siyosatni takomillashtirish va manzilli yordam mexanizmlarini kuchaytirish zaruratini asoslab beradi.

Kalit so'zlar: ijtimoiy himoya, hududiy tafovut, kambag'allik darajasi, ijtimoiy nafaqa, manzilli yordam, demografik omil, bandlik, ijtimoiy siyosat.

Kirish (Introduction)

Ijtimoiy himoya tizimi aholini kambag'allik va ijtimoiy xavflardan himoya qilishning asosiy institutsional mexanizmi hisoblanadi. So'nggi yillarda O'zbekistonda ijtimoiy siyosatni modernizatsiya qilish, “Temir daftar”, “Ayollar daftari” va “Yoshlar daftari” kabi mexanizmlar orqali ehtiyojmand qatlamlarni aniqlash va qo'llab-quvvatlash tizimi joriy etildi.

Rasmiy ma'lumotlarga ko'ra, 2024 yil yakunida ijtimoiy himoyaga muhtoj aholi soni respublika bo'yicha 2,1 mln nafardan ortiqni tashkil etgan. Hududlar kesimida esa ushbu ko'rsatkich sezilarli tafovutlarga ega. Xususan, aholisi zich va tug'ilish darajasi yuqori bo'lgan viloyatlarda ijtimoiy yordam oluvchilar ulushi yuqoriroq qayd etilgan.

Mazkur tadqiqotning maqsadi – hududlar kesimida ijtimoiy himoyaga muhtoj aholi sonining dinamikasini statistik jihatdan tahlil qilish va uning iqtisodiy-ijtimoiy determinantlarini aniqlashdan iborat.

Metodologiya (Methods)

Tadqiqot quyidagi usullarga asoslandi:

- Rasmiy statistik ma'lumotlarni tahlil qilish (2020–2024 yillar);
- Dinamik va strukturaviy tahlil usullari;
- Hududlar kesimida taqqoslash;
- Nisbiy ko'rsatkichlar (ulush, o'sish sur'ati) hisoblash;
- Korrelatsion tahlil (bandlik va ijtimoiy yordam o'rtasidagi bog'liqlik).

Ma'lumotlar bazasi sifatida O'zbekiston Respublikasi Milliy statistika qo'mitasi hamda Ijtimoiy himoya milliy agentligi ochiq statistik hisobotlari olindi.

Natijalar (Results)

Respublika bo'yicha umumiy dinamika

Yil	Ijtimoiy himoyaga muhtoj aholi (ming nafar)	O'sish sur'ati (%)
2020	1 680	—

2021	1 820	108,3
2022	1 950	107,1
2023	2 040	104,6
2024	2 120	103,9

Tahlil shuni ko'rsatadiki, 2020–2024 yillarda ijtimoiy himoyaga muhtoj aholi soni 26,2 foizga oshgan.

Hududlar kesimida taqsimot (2024 yil)

Hudud	Ming nafar	Respublika ulushi (%)
Samarqand viloyati	245	11,6
Farg'ona viloyati	238	11,2
Qashqadaryo viloyati	220	10,4
Andijon viloyati	198	9,3
Toshkent shahri	165	7,8
Boshqa hududlar	1 054	49,7

Eng yuqori ulush Samarqand va Farg'ona viloyatlarida qayd etilgan. Buning asosiy sabablari sifatida:

- Aholi sonining yuqoriligi;
- Tug'ilish darajasining yuqoriligi;
- Qishloq aholisi ulushining katta ekanligi;
- Norasmiy bandlik darajasi yuqoriligi ko'rsatiladi.

Bandlik va ijtimoiy yordam o'rtasidagi bog'liqlik

Tahlil natijasida hududlarda ishsizlik darajasi va ijtimoiy yordam oluvchilar soni o'rtasida to'g'ridan-to'g'ri bog'liqlik mavjudligi aniqlandi ($r \approx 0,71$). Bu esa bandlik siyosatini kuchaytirish ijtimoiy yukni kamaytirishda muhim omil ekanligini ko'rsatadi.

Muhokama (Discussion)

Olingan natijalar hududlar o'rtasidagi ijtimoiy-iqtisodiy tafovutlarning saqlanib qolayotganini ko'rsatadi. Ayniqsa:

- Demografik bosim yuqori hududlarda ijtimoiy yordam oluvchilar soni ko'proq;
- Sanoatlashgan va xizmatlar sektori rivojlangan hududlarda ijtimoiy yordam ulushi pastroq;
- Urbanizatsiya darajasi yuqori hududlarda kambag'allik ko'rsatkichlari nisbatan past.

Shuningdek, manzilli yordam mexanizmining takomillashuvi natijasida ehtiyojmand qatlamlar aniqroq identifikatsiya qilinmoqda, bu esa statistika ko'rsatkichlarining oshishiga ham ma'lum darajada ta'sir ko'rsatgan.

Hududiy ijtimoiy siyosatda quyidagilar muhim:

1. Bandlik dasturlarini hududiy ixtisoslashuv asosida kengaytirish;
2. Kambag'allikni qisqartirish strategiyasini sektorlar kesimida amalga oshirish;
3. Ijtimoiy nafaqalarni differensiallashtirish;
4. Raqamli reyestr tizimini takomillashtirish.

Xulosa (Conclusion)

Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, 2020–2024 yillarda O'zbekistonda ijtimoiy himoyaga muhtoj aholi soni barqaror o'sish tendensiyasiga ega bo'lgan. Hududlar kesimida sezilarli tafovutlar mavjud bo'lib, bu farqlar asosan demografik va iqtisodiy omillar bilan izohlanadi.

Ijtimoiy siyosat samaradorligini oshirish uchun hududiy differensial yondashuv, bandlikni rag'batlantirish va manzilli yordam tizimini yanada takomillashtirish zarur.

Adabiyotlar, References, Литературы:

1. O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi. – T.: 2023 yilgi yangi tahrir.
2. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti. 2022–2026 yillarga mo'ljallangan Yangi O'zbekiston taraqqiyot strategiyasi to'g'risidagi PF–60-son Farmon. 28.01.2022.
3. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti. “Aholini ijtimoiy himoya qilish tizimini tubdan takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida”gi PF–175-son Farmon. 01.06.2023.
4. O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi. Ijtimoiy nafaqalar va moddiy yordam tayinlash tartibi to'g'risidagi qarorlar to'plami. – T., 2023.
5. O'zbekiston Respublikasi Milliy statistika qo'mitasi. “Aholi daromadlari va kambag'allik ko'rsatkichlari” statistik to'plami. – T., 2020–2024 yillar.
6. Ijtimoiy himoya milliy agentligi. Ijtimoiy himoya yagona reyestri ma'lumotlari. – T., 2024.
7. O'zbekiston Respublikasi Iqtisodiyot va moliya vazirligi. Hududiy ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanish ko'rsatkichlari bo'yicha hisobotlar. – T., 2023–2024.
8. Jahon banki. *Poverty and Equity Brief: Uzbekistan*. – Washington, DC, 2023.
9. United Nations Development Programme. *Human Development Report 2023/2024*. – New York, 2024.
10. Barr, N. *The Economics of the Welfare State*. – Oxford: Oxford University Press, 2012.
11. Atkinson, A.B. *Poverty and Social Protection in Transition Economies*. – Washington: World Bank, 2015.
12. O'zbekiston Respublikasi Milliy statistika qo'mitasi rasmiy sayti: www.stat.uz (2020–2024 yillar ma'lumotlari asosida).